

suscipitur ductum ab eo qui dixit nebulam esse lanam expansam, quasi similiter debeat carminari.

CAMARINAM MOVERE

Est sibi ipsi malum accrescere. Unde natum sit adagium, Servius explicat, Vergilianum illum locum enarrans in tertio Aeneidos :

... Et satis nunquam concessa moveri
apparet Camarina procul.

Camarina, inquit, palus est iuxta oppidum eiusdem nominis, quae, cum olim siccata pestilentiam creasset, consuluerunt oraculum an penitus eam desiccare praestaret. Vetus deus Camarinam moveri. At illi exsiccarunt non obtemperantes oraculo, et cessavit quidem pestilentia, sed per eam ingressis hostibus poenas dedebunt neglecti oraculi.

NOCTUA VOLAT

Rebus felicius atque ex animi sententia succendentibus dici consuevit : Noctua volat. Graecanicum est adagium, a priscorum Atheniensium moribus sumptum. Nam illis noctuae volatus victoria symbolum aestimabatur, propterea quod avis haec Minervae sacra crederetur.

CALCAR CURRENTI ADDERE

Sententiam extulit Plinius, translatione sumpta ab equitibus, qui nonnunquam etiam sponte currentibus equis, quo currant celester, calcar addunt. Ita nobis calcar addit qui extimulat languentes; addit currentibus, qui cupiditatem et studium nostrum auget.

FOENUM IN CORNU HABERE

In homines maledicos ac feroce dicitur. Horatius :

Foenum habet in cornu : longe fuge.

Inde inductum videtur, quod antiquitus bobus cornipetis foenum pro signo in cornu appenderetur, quo sibi caverent, qui forte occurrisserent. Dictum est etiam, ut testatur

Plutarchus, in M. Crassum ipsum in cornu foenum habere, propterea quod haudquam impune lacesaretur homo praedives ac potens et simultatum consequentissimus. At postea Caesar dictus est ei foenum detraxisse, quod omnibus illum, ut cornipetam taurum fugientibus ac formidantibus ipse primus ausus fuerit illi resistere. Usurpavit adagium hoc Sanctus quoque Hieronymus in epistola quadam minitans iis, a quibus forte esset lacesendum.

MATURE FIAS SENEX

« Mature fias senex, si diu velis esse senex ». Latinorum proverbium, quo monemur, ut integra adhuc aetate desistamus a laboribus juvenilibus ac valetudinis curam agere incipiamus, si velimus esse vivaci ac diurna senecta. Nam senectus sors otium et quies. — Usurpatur a Catone maiore apud Ciceronem : « Neque enim — inquit — unquam assensus sum veteri illi laudatoque proverbio, quod monet matre fieri senem, si diu senex esse velis ».

LIBRI DONO ACCEPTI

JOSEPHUS WAGNER, *A Nemzetközi segédyelv problémája es a neo-latin mozgalom* (Edid. Stephaneum, Budapestini).

P. GIUSEPPE M. SANZ C. M. F., *Spagna martire* (Romae, apud auctorem).

MARIO BARBERA S. I., *La ratio studiorum e la parte quarta delle Costituzioni della Compagnia di Gesù*. Traduzione con introduzione e note (Patavii, Domus Edidit doct. Antonii Milani, MCMXXXII, ven. lib. 20).

A. C. DE ROMANIS, *Il P. Battista de « Le mie prigioni » di Silvio Pellico* (Romae, apud auctorem).

IMPRIMATUR:

† Fr. A. C. DE ROMANIS, Ep. Porphyreocn.,
Vic. Gen. Civitatis Vaticanae.

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

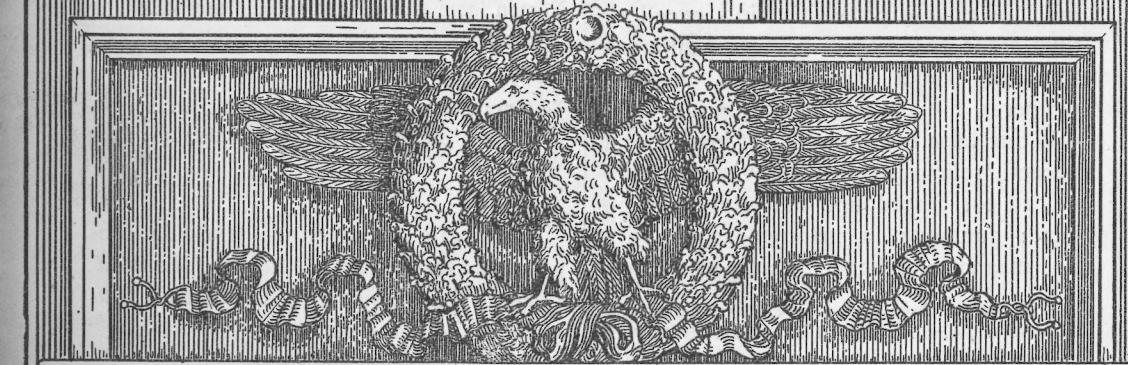
ALMA ROMA

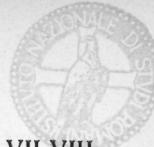


QVID QVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE
TENET

Per.
Lat
011

C. DEL VECCHIO.





VARIA

Ut laude digni sunt quicunque aut Regni aut Reipublicae alicuius iusta fundamenta ponunt, ita vicissim vituperandos esse qui institutunt tyrannidem.¹

Inter viros excellentes illustresque summa laude digni sunt, qui Religionis cultum constituerunt. Secundum locum tenent quicunque Reipublicae aut Regni alicuius fundamenta posuerunt. Tertium exercituum Duces, qui sua virtute vel suum ipsorum, vel patriae imperium auxerunt. Quartum locum obtinent viri litterati omnis generis, secundum studiorum diversitatem singuli sua laude celebrandi. Denique ex infinita reliquorum hominum multitudine, quibusque artis quam excent praestantia, aut longus usus aliquam nominis celebritatem comparavit. Excellentibus hisce atque illustribus viris ex adverso respondent obscuri, aut etiam infames, inter quos summopere vituperandi sunt Religionis contemnentes et corruptores, deinde qui Regna aut Respublicas destruxerunt; denique qui virtuti, litterarum studiis, ceteris ingenuis artibus, quae humano generi utiles honestaeque sunt, inimici fuerunt, in quorum numero sunt impii, seditiosi, ignorantes, inertes, desides, otiosi et inutiles. Et quamvis ita natura comparatum sit, ut ex universo hominum genere, nullus sit sive stultus, sive sapiens, sive bonus, sive malus, qui ex iam propositis binis excellentium atque obscurorum hominum differentiis, non laudet excellentes et obscuros vituperet, nihilominus tamen plerique, necio qua falsa boni specie, aut inani gloria decepti, relicto excellentium virorum ordine, ad eos descendunt, qui vituperii digni sunt; quumque in instituenda republica iis, magno cum honore atque gloria, vel

Regnum, vel liberam aliquam Reipublicae formam instituere liceret, tyrannidem efformant; nec animadverterunt interim quantam gloriam, honorem, tranquillitatem et quietem amittentes, in pericula, vituperia, infamiamque incurvant. Nec dubium est, quin omnes homines, quicunque vel privatam vitam degunt, aut quos fortuna principes fecit, siquidem historiae rerum antiquarum cognitionem haberent, non malint privati quidam in sua Republica Scipiones esse, quam Caesares, aut principes; Agesilai, Timoleontes ac Diones haberi potius, quam vel Nabides, vel Phalares aut Dionysii; quum cernere sit illos summa cum laude celebrari, hos vero summopere vituperari.

Iocosa

TUCCIU in schola.

MAGISTER : Quo nomine appellatur ille, qui de omnibus sine intermissione apud alios fatetur?

TUCCIU : Ludimagister!

Aenigmata

I

Produc vocalem! Sum nobilis insula Graia,
quam notam fecit marmore ducta Venus.
Corripe! Dulce poema iocosa Camoena creavit,
cantari suevit quod comitante lyrâ.

II

Thaericius princeps quondam sacra mystica Bac-
[chi]
turbabam: crimen proh! truce morte lui.
Nomen idem teneo: post saecula non ita multa
Spartanis leges mente sagace tuli.

III

Te tenet esuries? Dapibus te sponte iuvabo.
Signate me ditas? Sum tuus, histrio, amor.

FR. PALATA.

Aenigmata in superiore fasciculo proposita his respondent: 1) Lacerna, Laterna, Lucerna; 2) Insula; 3) Cacumen, Acumen; 4) Telum, Tela.

¹ Ex NICOLAI MACHIAVELLI opere: *De republica disputationes ex prima decade T. Livii latine vertit E. BINDI.*

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Premium subnotationis an. MCMXLII est pro Italia libell. 15; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequans; ante solendum rectoque tramite mittendum sive ad IOSEPHUM FORNARI doct. Romam, Via di S. Maria dell'Anima, 39 sive ad Typographiam Polyglottam Vaticanam, Città del Vaticano

DE NEGLECTAE LATINITATIS CAUSIS ET REMEDIIS

Quaestio nostra illa perinsignis non est, causa cuius nobilis quidam latini sermonis scriptor *de corrupta eloquentia* disceptavit; quaestio nostra humilior graviorque est; non agitur enim de corruptione, sed de negligencia latini sermonis.

Inficiandum non est quod latinus sermo apud nos Italos, quondam honor et gloria frontis, nostra aetate ab antiqua gloria defecrit: testis est ipse Italicae iuventutis educationi praepositus, qui vocem extollens periculum maioris damni notavit, atque ad remedia descendens apud Romanam studiorum regiam academiam peritisimos Italos latinitatis viros convocavit, ut remedia perscriberent. Ergo...: Hannibal ad portas!

Nos etiam qui in latino sermone tradendo pene vitam totam, heu! iam proiectam, absumpsimus, mentem nostram, nullo arctatam timore, aperiemus.

Res ab ovo aestimanda est. Numerum alumnorum in primis latinitatis scholas inspicientes, ultra mensuram iudicavimus; professor enim usque ad viginti alumnos operam effundens facile ad singulos descendere potest, eosque seu reprehendere, seu excitare, seu obiurgare; quum vero ad

triginta et ultra devenitur, singulos alumnos attingere non potest; unde fit ut tantum praestantissimi eum sequantur et in discendo proficiant.

Si vero de docentibus disceptatio erit, quod oculis vidimus, quod manibus contrectavimus aperte dicemus. Magna cum admiratione maerori commixta interdiu notavimus docentem ipsum in alumnorum exercitationibus castigandis incertum haesisse, neque semper passivum verbum a depONENTE secrevisse; praepositionem conditio-nalem cum dubitativa confusisse; neutrum vocabulum pro feminino, si de plurali res fuit, misere accepisse! Quod parato opus est, para, dici potest: unde tandem causa huius imperfectae institutionis? Quo evaserunt illa multa pericula, per quae ad docendum magister pervenit?

Causarum catena longa est, et cum primo annulo extremus coniungitur. Primus annulus ex rudimentis quaerendus est; quo enim semel est imbuta recens, servabit odorem testa diu, et adulescens sive masculini, sive feminini sexus, male cum institutus fuerit ad cathedram usque servabit errorem. Extremus annulus in Universitate studiorum est. Ibi doctores humanitate praediti non desunt, sed hodie ad id extremum devenimus, ut ipsi doctores in doctrinae adeptae periculis ad indulgentiam cogantur, quae cum communi hominum

sensu pugnat. Exempla in aperto sunt; sed praeteribo, ne nimius accusator videar.

Impedimentum non minus grave, ut nobis videtur, ex ea lege procedit, quae unum vel alterum scriptorem in unaquaque classe continenter interpretare vetuit, quorum loco anthologiae proponuntur sexcentorum scriptorum exemplis refertae eorumque legendorum. Si puerulum, seposito materno lacte, multiplici ciborum ingluvie nutrias, quid erit? Verum est similitudines altero pede claudicare; sed id concedendo, nemo cordatus vetuerit lectionem paucorum bonorum scriptorum quin comparem cum materno lacte, lectionemque anthologiarum cum ciborum nimia gravique ingluvie. In unaquaque schola non multi, sed duo tantum scriptores, — soluta oratione unum, adstricta alterum, — legendos et perlegendos a vertice usque ad imum putamus; tali enim lectione facilius erit illud stylum sibi absorbere, quod ingenio ac facultati legentis aptius videatur. Postquam vero in inferioribus scholis unusquisque alumnus iter secundum sibi elegerit, tum aetate proiectior, anthologicas collectiones attinget, ut pluralitate exemplorum stylum suum dolet venustioremque reddat.

Silentio non omittam quam damnosa sit exigua docentium familiaris res; qui docet enim nullo modo potest ab opere suo utilitatem petere qua possit rem familiarem cum expensis compensare, stipendia quae facit semper eadem sunt, olera crescant seu decrescant in foro!

Credo insuper latinam compositionem magnae utilitatis esse posse, idemque huius exercitationis exempla quaedam certo ordine per singulas classes diligenter descripta proponi debere. Cum eadem, consuetudinem latine colloquendi sensim ac perdetempi coniungendam esse. In facultatibus litterarum compositionem latinam restituendam.

In eligendis autem scriptoribus aliquam libertatem magistris concedendam censeo;

iffaque italicos quoque scriptores, qui post renatas litteras latina lingua usi sunt, in scholas inducendos esse, ut aliquid a discipulis legatur et selecta nonnulla exempla inscriptionum iisdem legenda proponantur. Denique reverendo illi viro Primo Vanutelli toto animo assentior, qui voce et scriptis, ac magis exemplo docuit quam utile sit latinam linguam latine docere. «Linguā linguā discitur»; nam loquendo equidem promptius ac verius discipuli formas latini sermonis et regulas exsequuntur; ac facilis fit uniuscuiusque meritum iudicare et punctis notare. Expedit carmina in solutam orationem latinam convertere; expedit in scholis epistulas ad exteros adulescentes latine confidere, ad novum latinitatis iter muniendum.

Nec perperam; nos enim in Seminariis multis, ubi latinas litteras tradidimus, experimentum fecimus ac probavimus, quam bene haec consilia profecerint; bonoque iure ad nostra usque tempora in ecclesiastica administratione latinitatis magistri inveniuntur, qui Sartini, Turselli, Angelini, Tarozzi, Volpini laudem continuant, eamque perbelle augent.

E Farfensi coenobio.

A. AURELJ.

HISTORICAE NOTAE

Legis XII tabularum brevis expositio¹

De iure civili (Tab. IV-VIII)

Iuri familiae arcte connectuntur *tutelae* atque *curateliae*, quibus personis succurrunt in familia, et *hereditates* atque *successiones*, quibus familia in futurum veluti portenditur.

Incapacibus succurrunt tutela: incapacibus corporis tutela proprie dicta; incapacibus animo curatela, vel cura. Sunt veluti ex-

¹ Cfr. fasc. sup.

tensio patriae potestatis; serius ex potestate fiunt munus.

Tutela tuetur incapaces sui tuendi ob virium defectum; prisca enim tuitio haec erat: vim vi repellere; incapaces ex hoc capite sui tuendi habentur mulieres et impuberes.

Iure patris familias resoluto, mulier quae in eius manu est, sui juris fit; cuius tamen exercendi, tuendi, quum non habeatur capax omnino, in tutela agnati proximi constituitur (Tab. V, 1); Vestales vero ideo excipiuntur a tutela (ibid., 2), quia, quum in collegio sacerdotali sint, tuitionem iurium in eodem inveniunt.² Mulierum tutela magis in dies favore libertatis relaxata est; Gaii aetate iam est moritura; postea evanuit prorsus.

Impuberum tutela temporum progressu convaluit. Impuberes sunt qui pubertatem non attigerint: mares infra decimum quartum, foeminae infra duodecimum aetatis annum. Impuberum tutela in fragmentis XII tab. non indicatur expresse; supponitur tamen, ut coniicere possimus leges, quae de impuberum tutela iuberent, periisse.

Itaque tutela huc primum spectare videtur, ne familiae bona dissipentur, mortuo patre familias; non tam personis, quam familiae succurrit. Nam periculum erat ne, facti sui iuris, impuberes et mulieres bona familiae ad extraneos dissiparent, neve ea tueri valerent; ideo is cuia interest, scilicet heres ipse patris familias, fit tutor, defensor vi ac iure. Quapropter tutela in iure Quiritium est et vis et potestas; non dominium sed quasi dominium; siquidem pupillus vel pupilla, res mancipi alienare non potest, nisi tutore auctore, ideoque «mulieris quae in agnatorum tutela est, res mancipi usucapi non poterant»;³ pupill-

² GAIUS (1, 144-5): Veteres voluerunt foeminas, etiam si perfectae aetatis sint, propter animi lenitatem in tutela esse, exceptis virginibus Vestalibus, quas liberas esse voluerunt: itaque etiam lege XII tab. cautum est.

³ Tab. v, 2; GAIUS 2, 47.

la vero in manum convenire non potest, sine tutore auctore, quia conventione in manum omnia eius bona transeunt in bona viri; potest tamen nubere sine conventione in manum.

Exeunte Reipublica, et praesertim in Imperio tutela evolvitur; non iam potestas est, sed munus; non tam bonis servandis, quam pupillis tuendis.

In iure Quiritario tutor, origine, lege ipsa designatur, isque dictus est «tutor legitimus»: eligitur adgnatus, aut, eo deficiente, gentilis proximus (Tab. V, 4-5); is enim ad hereditatem pupilli lege ipsa vocatur, atque illius maxime interest, ut bona serventur.

Praeter tutorem legitimum, qui antiquior est, postea exstitit «tutor testamentarius»: testamento constituitur heres et tutor iam in lege XII tabularum;⁴ atque id animadvertisendum: in testamentum quilibet causa corruat, corruit et tutor testamentarius, et locus fit tutori legitimo. Deinde Praetor ipse certis in casibus tutorem dedit: hic appellatus est «tutor dativus»; quamquam non desunt qui «dativum» appellant ipsum tutorem testamentarium.

Tutor auctoritatem praestat; auget, supplet incapacitatem pupilli. Distinguenda in hac re est mulierum atque impuberum tutela.

Mulier sine tutore auctore non potest alienare res mancipi, nec agere in iudicio, nec civilia negotia gerere (uti adire hereditatem, stipulari, acceptilare). Auctoritatem autem tutor ita praestat impuberibus, qui infantia excesserint, ut «cooperetur pupillo»; ideo nihil gerere potest nisi pupillus adsit. Infantum vero, quum hi prorsus incapaces habeantur, tutor est non cooperator, sed ipse operator et negotiorum gestor, ac pupilli personam veluti absorbet. Quo in casu ipse stipulatur, creditor, debitor fit pro pupillo, qui ex parte sua fit

⁴ Tab. v, 3: «Uti legassit super pecunia tutelave sue ei, ita ius est».

debitor vel creditor tutoris. Exempli gratia: tutor pro pupillo mutuat ab aliquo summanum; tutor fit debitor mutuantis et creditor pupilli.

Egreditur e tutela mulier quae in manum convenerit; impubes pubes factus. Deficit tutor excusatione a suscepta tutela et remotione ob « crimen suspecti ».

* * *

In lege XII tab. constituitur quoque « curatio » prodigorum et minorum; dein pene infinitis incapacitatibus tutela succurrit.

Furiosi sunt qui in omnibus mente capti sunt; dementes qui in quibusdam: uterque lucida intervalla habere potest. Curator furioso succurrit (Tab. V, 7^a) negotiorum gestione; tamen in lucidis intervallis cura in suspenso est.

Prodigi sunt qui temere bona sua dissipant; aestimantur furiosi: eis curator item succurrit negotiorum gestione (Tab. V, 7 b, c); prodigi lucida intervalla in iure non habentur. Itaque prodigis primum bonorum administratio interdicitur, deinde datur curator. Porro etiam puberes minores annis viginti quinque in curatione constituuntur, sed post legem XII tabularum.

Curatoris consensus requiritur in quibusdam negotiis iuridicis; cura imitatur tutebam, cum eaque demum, sub ultimis imperatoribus, confusa est.

* * *

Heres, quasi herus, dominus, dicitur qui patri familias defuncto « in universum ius succedit »; itaque hereditas est successio in universum ius, quod defunctus habuit. Succedit heres primum in patriam potestatem, quam cetera iura sequuntur omnia, salvis exceptionibus; nam quae personam defuncti afficiunt, cum eodem moriuntur, ut usufructus, actiones vindictam spirantes, etc. Iuris hereditarii lex XII tab. germina continet, quae per ius praetorium amplissimam evolutionem nacta sunt

In lege XII tab. hereditas defertur aut testamento (Tab. V, 3), aut lege ipsa, deficiente testamento (Tab. V, 4 et 5); praefertur testamentum, quo sollemniter actor instituit heredem suum; inde bonorum possessio « secundum tabulas » (testamenti), vel « ab intestato ».

Testamentum est sollemnis actus quo quis saltem heredem instituit. Origine testamenta fiebant comitiis calatis, bis in anno, die vigesimatertia mensium Martii et Maii. Postea, sed ante legem XII tab., accessere testamenta « in procinctu », coram exercitu ad bellum profecturo. Utrumque sub finem Reipublicae iam obsoleverant. Magis viguit testamentum « per aes et libram », quod in iure Quiritario ita perficiebatur. Fingebatur scilicet mancipatio: actor fice vendit heredi suam familiam certis cautelis, coram quinque testibus et libripende. Accessere praeterea, sed multo recentius, testamenti aliae formae complures, quas si recensere velimus, in longum nimis trahatur oratio.

Ut rite fiant testamenta requiritur 1^o « capacitas testatoris »; 2^o « capacitas heredis »; 3^o legitima forma. Arcebantur mulieres, quae comitiorum non erant participes; surdi mutive, qui sollemnia verba nuncupare non possent; furiosi, prodigi, impuberis ob defectum voluntatis. Arcentur praeterea non cives, ii qui sui iuris non sunt, et poenae nomine « intestabiles ».

Heres incapax est, — nempe caret testamenti factiose passiva, — servus qui antea manumissus non fuisset, vel « incerta persona », ex gr.: « qui primus ad funus manus advenierit », et sim. Forma latina lingua ita esse debet: « Titius heres esto », « Titium heredem esse iubeo », non autem « heredem esse volo » aut absolute, aut sub condicione, die, modo, etc.

« Iniustum » dicitur testamentum, cui aliquid « essentiale » desit; « ruptum » si revocetur et suus heres supervenerit; « irritum » si testator capite minutus fuerit;

« inofficium » si factum contra pietatis officia; « desertum » si deficiat eo quod nullus ex eo heres existat. Irritum vero non fit testamentum ob captivitatem testatoris, sed suspenditur « iure postliminii »; sed quum irritum declaratum sit, non reviviscit. Contra, in inofficium testamentum data est post legem XII tab. « querela inofficii testamenti »; denique testamentum desertum dat locum successioni legitimae.

In qua quidem successione legitima distinguenda sunt: 1^o ordo (agnatorum, cognatorum); 2^o gradus intra eundem ordinem. Praeterea habetur « successio in capita », quum viritim « pro quota parte » singuli vocantur; « per stirpes », quum successores heredis praemortui pro una parte advocantur; ex. gr.: A pater, B et C filii, D et E nepotes ex C: hi, C praemortuo, una cum B in hereditatem defuncti A vocantur non viritim pro duobus, sed « per stirpem », pro una parte, ut eamdem simul sortiantur hereditatis partem, quam unus B.

Lex XII tab. (Tab. V, 4 et 5) hunc exhibet heredum ordinem:

« Si (pater familias) intestato moritur, cui suus heres nec escit agnatus proximus familiam habeo. — Si agnatus nec escit, gentiles familiam (habento).

« Sui heredes » sunt ii qui immediate sunt in potestate patris morientis: filius, filia, uxor in capita succedunt; nepotes neptes per stirpes.

Adgnati vocantur deficiente « suo herede »; proximi, vel proximus, et nulla distinctione sexus.

« Gentiles » postremo vocantur: num singuli, an tota simul gens, incertum.

Liberto, quum nulli adgnati nullave gens esset, succedebat patronus, vel eius descendentes agnati, vel demum gentiles (Tab. V, 8), ita ut libertus ex familia patroni egressus, in eamdem familiam redire videretur.

* * *

Heredes alii necessarii sunt, alii voluntarii.

Necessarii qui velint nolint flunt ipso iure heredes: hi sunt « heredes sui » et servi heredes constituti cum libertate. Ceteri omnes, extranei, voluntarii sunt, quippe heredes flunt si velint, si adeant hereditatem: antequam adeant, hereditas « iacet », eique datur curator. Voluntarii dari certum tempus decernendi, perpendendi rem, solebat: « tempus cretionis » dicebatur; adita autem hereditate, repudiari amplius non potest; pariterque semel repudiata adiri nequit. Hinc illud: « Semel heres, semper heres ».

Ex repudiata hereditate iuvantur coheredes « iure ad crescendi »; his deficientibus, alter ordo succedit. Praeterea heres legitimus, antequam adiret, poterat cedere hereditatem alteri, qui fiebat heres; quod si quis cessisset alteri hereditatem iam aditam, ipse, non hic, heres erat.

Inter plures heredes hercunda (dividenda) erat familia; ita tamen ut credita in portiones hereditarias distribuerentur; aes alienum hereditarium pro portionibus quae sitis singulis divideretur.⁵

(Ad proximum numerum).

SYLVIA ROMANI.

GEORGIUS BAGLIVUS

« Reipublicae medicae et litterariae lingua Romana esto » statuit Georgius Baglivus formam dicendi XII Tabularum imitatus. « Salve, Ragusia, pulcherrima et nobilis Dalmatiae urbs, caput olim Reipublicae liberae et praestantissimae ».

Hisce laudibus patriam suam extollit Georgius Baglivus, quum ipse fatetur se

⁵ DICCL., C. 2, 3, 26.

hic natum esse anno millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo, die octava septembris « oriente sole ». Evidem, inquam, oriente sole oriebatur et novum hoc Medicinae sidus!

Exstat Romae nosocomium toto orbe celeberrimum, quod Sancti Spiritus in Saxia nuncupatur. Adeuntibus patet aula ingens, locupletissime exornata, quam Sixtus IV P. M. quasi regium Christi pauperibus domicilium constituit; qua re iure meritoque Sixtina appellatur, atque eadem valde commoda exhibetur et apta aegrotis receptandis numero fere trecentis. Ad ministeria diligentius planiusque explenda aula divisa est in duas partes, alteram Georgio Baglivo dicatam, alteram Iohanni Mariae Lancisio — restitutoribus, immo potius luminaribus medicae tum doctrinae, tum artis — quorum prothomes ex vivo expressae atria nosocomii decorant.

Neque silentio praetermittam geminas vias, ipsorum nomina referentes, quibus est iter sive ad Polyclinicum, sive ad Civitatem, quam dicunt, studiorum. En quantum et quomodo una gloria, unum decus amplectitur foveatque celeberrimos Viros, qui aetate aequales, eadem instituta, studia, disciplinas doce, strenue, impigre persequentes, in Romano Athenaeo simul claruere.

Naturam scrutatur Lancisius vim ingenii coercens strictius et arctius; latius et iucundius prosilit Baglivus et per universam Medicinam spatiatur, suasque lucubrationes colligit per aphorismata, Hippocratis more. Iure igitur Baglivus Hippocrates romanus appellatur.

Italia Baglivo fuit altera patria. Ipse enarrat: « Lycium, clarissima et nobilis urbs Apuliae, a pueritia mea in suo sinu fovi et aluit, eique omnia mea debo ». Addere autem mihi liceat Neapolitanum Athenaeum redimivisse illum doctoralis laurea, Patavium et Bononiam uberioribus fontibus doctrinam eius auxisse; Romam

denique honorum culmen superaddidisse palmamque nobilem.

Anno millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo, vicesimoquinto fere aetatis suae, Baglivus Romam petit, a Marcello Malpighio, tamquam patre, domi exceptus. Praefulgens ille omnis generis scientia Magister, qui Archiatri Pontificis Maximi munere fungebatur, consuetudinem et familiaritatem illustrum virorum discipulo perdilecto comparavit stravitque viam ad nosocomia Urbis frequentanda.

Rem bene actam, dignamque et animo et mente tanti Viri!

Ast, proh hominum nequitiam! proh insolentem ac invidam alienae laudis obtrectationem!

Sunt eruntque semper id generis homines, quos praeminentia et virtus sodalium urit, angit, excruciat. Istorum improborum insectationes, subdola verba et odia Baglivo non pepercerunt.

Taedio fastidioque affectus ipse iam iam animo volvit in patriam redire. At Innocentius XII P. M., qui plurimi Baglivum existimabat, a proposito detinere blandis et paternis sermonibus contendit; dein eum hortatur, ut periculum sustineat quo eligi soleant lectores anatomiae scientiae in Romano Athenaeo, iussa quoque addens, ut negotium huius electionis libere ac incorrupte peragatur, absque ulla gratia ulloque favore.

Ad certamen duodecim aemuli Baglivi adveniunt: studio ac doctrina excellunt, laudantur omnes; at Baglivus praeminet. Baglivus plenis suffragiis ad cathedram evehit. Neque mora: ipse suum magisterium incipit maxima cum auditorum frequentia et plausu. Nosocomia Urbis praebeat ei copiosa argumenta investigationis atque experientiae, sive in aegrotis, sive in cadaveribus, sive in animantibus.

Magis ac magis instant quotidie onera et labores medicae praxeos, quae ei quandoque totius diei spatium complent. Vir

impiger aequa docens ab aulis divitum ad infimae plebis cubilia discurrit, aegrotis invigilat, uniuscuiusque morbi historiam diligenter adnotat: idque flagranti studio medendi ac morborum naturam legesque inquirendi.

Interea in lucem prodeunt libri, Baglivi celebritatem per orbem mox propagatur, iidemque latino idiomate perpolite et pereleganter conscripti, poetarumque modulatione haud raro adhibita, ut doctrinae rigor argumentorumque durities suaviter moliantur. Optima sane ratio!

Arcana quoque Romani caeli Baglivus conatus est physice detegere; quapropter plurimas barometricas investigationes pergit inter summa collum et ima vallium. In arce Vaticana turris vetustissima a Pontefice Maximo adhibita ad astra perspicienda, tabulam marmoream praebet, in qua Baglivi inquisitiones memorantur.

Neque satis ei fuit pervestigare naturam sub divo. Ut lapidum differentias penitus cognoscere posset, lustratis musaeis et innumeris officinis lapicidarum Urbis, descendit in latomias.

Medicinae rerumque omnium naturalium investigator indefessus, tamen non se abstinuit a quotidianis civitatis rebus adnotandis. Eius libros perlegentibus mira patet eventuum series, de romana vita diligenter ab ipso prolata.

Apud Romanos medicos cultus severus antiquitatis nunquam defuit; complures enim ex eorum coetu, lucubrationes de archaeologia diserte scripsere.

Hanc etiam disciplinam peramavit Baglivus, cui quam maxime cordi fuit archaeologicas notiones effundere in libros, tamquam gemmas, in solatium studiosorum et oblectamentum. Similiter horis dumtaxat subsecivis, animique relaxandi gratia, adibat ipse Romanas academias, ubi poëtici ludi ingenuaque certamina agebantur.

Italiam, in qua doctrinae latices hausit, prae omnibus gentibus admiratione et sum-

mis laudibus exaltat. Ad significandam gratissimi animi reverentiam exclamat: « Quantum aliis praeesse summo iure debet Itala Tellus, armis et litteris florentissima, cuiusque ingentem famam felicitate ac fortuna suorum partam, universae Terrarum Orbis Civitates aequare nunquam aut minuere potuerunt... Quum ea ad mentem revoco quae in homine vel aliis corporibus comperta sunt, facile in eam adducor sententiam: Italos nempe magna ex parte illa propriis ingenii viribus adinvenisse atque illustrasse ».

Immaturissima mors, heu! illum rapuit in mediis muneribus atque honoribus. Sacramentis Catholicae Fidei refectus Spiritum Deo reddidit, Vir religiosissimus, anno millesimo septingentesimo septimo, tricesimo nono suea aetatis, die decimaquinta iunii. Utinam eius exuviae, in ecclesia S. Marcelli de Urbe, non longe a Foro Italico conditae, ex oblivione, uti par est, vindicentur dignorem in locum!

ALEXANDER CANEZZA
Doctor Medicus.

LATINAE ADNOTATIUNCULAE

Carus - Iucundus - Suavis

Tribus his vocibus nulla differentia substantiali utuntur Latini, quum quempiam valde a te amari designant; praeterquam quod « suavis » interdum lenem et singularem morum facilitate praeditum significat. Habe etiam « iucundum » et « carum » fere semper coniungi et inter se cohaerere. Exempla:

CICERO (Fam. I): Existimesque neminem cuipiam neque cariorem neque iucundiorem unquam fuisse, quam te mihi.

ID. (Fam. II): Illud profecto cognosces, mihi te neque cariorem neque iucundiorem esse quemquam.

Ibid. : Me certe habebis, cui carus aequasis, et periucundus, ac fuisti patri.

Ibid. : Quoniam privatis, summis infimis fueram iucundus.

Ibid. : Ego filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si ulla erit Respublica, satis amplum patrimonium relinquam, memoriam nominis mei.

ID. (*Fam. III*) : Tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se.

Ibid. : Sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse, cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuae, tum quod ex litteris tuis, et ex multorum sermonibus intelligo, omnia, quae a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratis-sima.

Ibid. : Quumque praeter hanc coniunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus, quamque iucundus, intelligam...

Ibid. : Quibus plurimum significare potuero, tuam mihi existimationem et dignitatem carissimam esse.

ID. (*Fam. IV*) : Quae hominibus non minus cara esse debent, quam liberi.

Ibid. : Qui illi iucundissimi sunt.

ID. (*Fam. V*) : Mihi dubium nunquam fuit, quin tibi essem carissimus.

ID. (*Fam. VII*) : Facile perspexi ex tuis litteris, quod semper studui, et me a te plurimum fieri, et te intelligere quam mihi carus essem.

Ibid. : Quae non solum suis erga me, sed etiam meis erga te beneficiis erat mihi carior.

ID. (*Fam. VIII*) : Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt...

ID. (*Ad Attic.*) : Sic habeas : nihil mehercule te mihi nec carius esse, nec iucundius.

FORFEX.

Iustum est homines propter iustitiam diligere, non autem propter homines iustitiam postponere.

S. GREGORIUS.

DE M. TULLIO CICERONE ORATORUM ROMANORUM PRINCIPE¹

Cesserat M. Tullius sub adventum triumvirum urbe, certus non magis se eripi Antonio, quam Brutum et Cassium Caesari posse. Et principio quidem profugerat in Tusculanum, inde transversis itineribus petiti Formianum, ut a Caieta maritimo itinere contendenter ad Brutum. Non semel provectus in altum, quum modo adversis ventis esset impeditus, modo iactationem navis caeco volente fluctu pati non posset, taedio captus et fugae et vitae, ad superiorem villam, quae paulo plus mille passibus a mari aberat regreditur et: « Moriar, — inquit, — in patria saepe servata ».

Plutarchus rem sic complectitur. Erat Cicero in Tusculano cum Quinto fratre. Cognita proscriptione, Asturam, in maritimum Marci fundum proficisci, inde in Macedoniam ad M. Brutum, de cuius victoria laeti rumores afferebantur, transire constituerunt. Ferebantur lecticis confecti moerore atque in itinere subsistentes iunctis lecticis casum suum inter se deplorabant. Magis angebatur animo Quintus, cui in mentem venit inopiae, quod nihil secum domo extulisset, et Marcus perexiguum habebat viaticum. Itaque Quintus dicebat satius esse antecedere fuga Marcum, se redire domum convasatum. Probato consilio multis cum lacrimis inter se complexi digressi sunt. Quintus non multis diebus post a servis proditus inquisitoribus una cum filio interfectus est.

De caede eorum Appianus habet haec: Q. Cicero cum filio comprehensus percussores orabat, ut se ante filium necarent. Quod quum filius contra fieri obsecraret, illi se eorum controversiam componere velle dicunt; eodem dato signo ambos simul trucidant. — Dio: Q. Ciceronem filius

¹ Cfr. fas. sup.

de medio removit et quantum in ipso erat servavit. Nam et patrem occultavit, ut inveniri non posset, et ea de causa tormentis excruciatuſ indicium nullum fecit. Sed parter, re intellecta, cum admiratione tum misericordia filii adductus ultro prodiit, se que ipse percussoribus tradidit.

Marcus — auctore Plutarcho — Asturam delatus et navem nactus Circaeum usque vento pervenit. Inde solvere gubernatores quum pararent, vel maris metu permotus, vel nondum plane desperans fidem Caesaris in terram egreditur, et millia passuum tredecim pedibus Romam versus progressus pendere animi coepit, et mutata sententia ad mare revertit. Hic noctem gravibus et incertis cogitationibus traduxit, adeo ut illi subiret clam ingredi domum Caesaris et ante lares eius sibi inferre manus furiales illi impingens intemperias. Sed metu cruciatus ea ratione depulsus, alia tumultuosa consilia concipit. Servis se deportandum Caietam navigio commisit, nam ibi praedia habebat et blandum aestate et etesiарum diebus perfugium. Est ibidem supra mare sacellum Apollinis, unde corvi cum clangore ad Ciceronis navem, quae ad litus appellebatur, confertim advolarunt, atque ex ultraque parte antennae insidentes partim crocicabant, partim rudentum capita tutuderunt rostris, quod signum omnibus infaustum visum est. Cicero tamen egressus in villam se recepit deditque quieti. Ibi corvorum magna pars tristi voce ad fenestram assedit, unus devolat in lectum et rostro vestem, qua Cicero tegebatur, paulatim ab ore eius removit. De sinistro omni habet etiam Valerius (I, 4): « M. Ciceroni mors imminens auspicio praedicta est: quum enim in villa Caietana esset, corvus in conspectu eius horologii ferrum loco motum excussit, et protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togae eo usque morsu tenuit, donec servus ad occidendum eum milites venisse nuntiaret ». Pergit autem

Plutarchus: « Servi haec adspicientes suam ipsi ignaviam damnarunt, si herilis caedis spectatores essent, si bestias domino opem ferre ac pro indigno casu eius sollicitas videntes ipsi non defenderent. Itaque partim precibus, partim vi impositum lecticae ad mare deferunt. Interim superveniunt cum ministris percussores, Herennius centurio et Popilius tribunus militum, quem parricidii reum Cicero olim defenserat ».

Et de Popilio Valerius haec scripsit (V, 3): « M. Cicero C. Popilium Laenatem Picenae regionis, rogatu M. Caelii non minore cura quam eloquentia defendit, eumque causa admodum dubia fluctuantem salvum ad penates suos remisit. Hic Popilius postea, nec re nec verbo a Cicerone laesus, ultro M. Antonium rogavit, ut ad illum proscriptum persequendum et iugulandum mitteretur; impetratisque detestabilis ministerii partibus, gaudio exultans Caietam cucurrit et virum, omitto quod amplissimae dignitatis, certe salubri studio praestantis officii privatim sibi venerandum, iugulum praebere iussit: ac protinus caput Romanae eloquentiae, et pacis clarissimam dexteram per summum et securum otium amputavit, eaque sarcina, tamquam opimis spoliis, alacer in urbem reversus est. Neque ei scelestum portanti onus succurrit illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam peroraverat ».

« Percussores, — inquit Plutarchus, — quum fores clausas invenissent, effrege- runt: et quum Cicero non appareret, et qui intus erant scire se ubi esset negarent, aiunt adolescentem quandam a Cicerone in bonis litteris et disciplinis educatum, Quinti fratris libertum, Philologum nomine, tribuno dixisse lectica eum per silvestres et opacas ambulationes deferri ad mare. Cum paucis tribunus circum ambulationes ad exitum cucurrit, Herennius recta per easdem accurrit. Quod ubi Cicero animadvertisit, servos ibi lecticam iussit deponere ».

Livius addit: « Satis constat servos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum; ipsum deponi lecticam et quietos pati quod iniqua sors cogeret, iussisse ». Et Appianus scribit multos discurrisse quae- rentes, num alicubi Cicero visus esset. Quumque alii benevolentia et misericordia moti eum in alto esse dicerent, clientem Clodii, Ciceroni inimicissimi, Popilio Lae- nati tribuno militum indicasse viam, qua deportabatur lectica, eo illum irrupisse et, quum servos longe plures quam ipse secum habebat ad dimicandum paratos vidisset, callide exclamasse: Tribuni qui in extremo agmine sunt, ingrediantur. Sic servos Ciceronis maiorem exspectantes multitudinem, perterritos nihil ausos esse.

Plutarchus: « Cicero mentum, ita ut consueverat, tangens in percussoribus oculos constanter figit, squaloris plenus, capillo demisso, macie ob sollicitudines confectus, ut plurimi, Herennio eum iugulan- te, capita obnubarent. Occisus est praebens cervicem extra lecticam, quum annum iam LXIV ageret. Praecidit illi caput iussu Antonii et manus, quibus scripsisset Philippicas ». Appianus: « Occiso Cicerone, quidam equis, alii navigis incitatis prope- rabant perferre nuntium Antonio, cui in foro sedenti Laenas caput et manus eminus ostendit. Quo ille maxime laetus, tribu- num militum coronavit magnumque dedit praemium ».

Plutarchus: Quum membra Ciceronis Romam perlata essent, Antonius, qui tum forte comitia habebat, exclamavit: proscrip- tionem iam peractam esse. Caput autem et manus pro rostris poni iussit, spectacu- lum horrendum Romanis, qui se non tam vultum Ciceronis, quam imaginem animi Antonii videre putabant. — Dio:² Ubi Ci- ceronis caput allatum fuit, Antonius multis et gravibus probris illatis, illud pro rostris, loco prae aliis conspicuo, poni iussit, ut

unde verba in se faciens auditus esset, caput eius et manus conspiceretur. Fulvia vero, Antonii uxor, caput, antequam aufer- retur, in manus sumpsit, atque atrocibus verbis illudens et conspuens genibus suis imposuit, et linguam ex ore extractam acu- bus, quibus ad capitum ornatum utebatur, compunxit, additis multis et exsecrandis opprobiis ».

Est apud Livium: « Ita relatum caput ad Antonium, iussuque eius inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sae- pe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla unquam humana vox, cum admiratione eloquentiae auditus fuerat: vix attollentes lacrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poten- rant ».

Et Cremitius Cordus: « Praecipue tam- men solvit pectora omnium in lacrymas gemitusque visa ad caput eius delegata dextera, divinae eloquentiae ministra: ce- terorumque caedes privatos luctus excita- verunt, illa una communem ».

Ciceronis mortem versibus deploravit Cornelius Severus in quibus etiam hi sunt:

Abstulit una dies aevi decus, iactaque luctu Conticuit Latiae tristis facundia linguae,
Unica sollicitis quandam tutela, salusque.
Egregium semper patriae caput: ille senatus
Vindex, ille fori, legum, ritusque togaeque.
Publica vox saevis aeternum obmutuit armis.
Informes vultus, sparsamque cruento nefando
Canitiem sacrasque manus operumque ministras
Tantorum, pedibus civis projecta superbis
Proculeavit ovans, nec lubrica fata deosque
Respexit: nullo luet hoc Antonius aeo.

Et Paterculus post narratam caudem M. Tullii (cap. 66) in haec erumpit ver- ba: « Nihil tamen egisti, M. Antoni, mer- cedem caelestissimi oris et clarissimi capi- tis abscissi numerando, auctoramentoque funebri ad conservatoris quandam rei pu- blicae tantique consulis irritando necem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem sollicitam et aetatem senilem, et vitam miseriorem te

principe, quam sub te triumviro mortem: famam vero gloriamque factorum atque dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris. Vivit, vivetque per omnium saeculorum memoriam, dumque hoc vel sorte, vel pro- videntia, vel utcumque constitutum rerum naturae corpus, quod ille paene solus Ro- manorum animo vidit, ingenio complexus est, eloquentia illuminavit, manebit inco- lume, comitem aevi sui laudem Ciceronis trahet, omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum ex- erabatur, citiusque in mundo genus homi- num, quam huius nomen cadet ».

Cicero mortuus est VII Idus Decembr. anni a. C. 43, teste Tirone, Tullii liberti, natus annos LXIII, menses XI, dies V.

Quum anno Christi 1544, kal. dec. An- gelus Apulus Minorita in insula Zacyntho apud sacellum B. Mariae Gratiosae non longe ab litore maris fundamenta ageret coenobii, antiquissimum repperit sepul- crum, ubi scriptum erat M. TULLI CICE- RO HAVE. ET TU TEPTIA ANTΩNIA. In eodem sepulcro inventae sunt duae urnae vitreae, una, maior, cinerum, in cuius fundo est AVE MAR TUL. Hoc monumentum Ciceronis putatur esse: Ci- ciceronis cineres a servis eius delatos esse in illam insulam videri. Sed quia alii dicunt non longe extra Caietam Ciceronis Arpi- natis cineres servari, nihil certi ea de re statui potest.

ANDREAS HABERL.

Indoctum esse minus malum est, quam esse indocibilem.

S. AUGUSTINUS.

Ab omnibus libenter disce quod nescis, quia humilitas tibi facere potest quod natura fecit commune.

S. AUGUSTINUS.

Quoties de nobis aut dicimus aut loquimur, toties de nobis iudicatur.

CICERO, *De orat. I.*

CERTAMINA POËTICA

De certamine poëtico Hoeufftiano anni MCMXLI ab Academia Regia Disciplina- rum Nederlandica relata sunt quae se- quuntur :

« De carminibus undeviginti ita est iudi- catum :

Praemium aureum reportavit Carmen c. t. *Dismas*.

Sequuntur omnium carminum nomina :

1. *Horae*;
2. *Puerorum lusus*;
3. *Da pacem, Domine!*;
4. *In festum consecrationis Templi Votivi*;
5. *Dismas*;
6. *Miles ignotus*;
7. *Amor et dolor*;
8. *Dulcis discrimina cantus*;
9. *Nascitur Christus, sa- nat, praedicat*;
10. *Ad luscinae cantum*;
11. *Musarum sacerdos*;
12. *Prope fontem Bandusiae*;
13. *Hymnus in Dantem Ali- gherium*;
14. *Da Pacem, Domine!*;
15. *Ma- ran Ata! Exordia fidei*;
16. *De liberali Sa- moanorum ingenio*;
17. *Fama*;
18. *Mori- turi*;
19. *Teresa*.

Ad novum certamen cives et peregrini invitantur his legibus, ut carmina latina non ex alio sermone versa nec prius edita argumentive privati nec quinquaginta ver- sibus breviora, nitide et ignota iudicibus manu scripta ante Kal. Ian. A. MCMXLIII mittantur ad « het Bestuur der Nederland- sche Akademie van Wetenschappen, Trip- penhuis, Amsterdam », munita sententia, item inscribenda scidulae obsignatae, quae nomen et domicilium poëtae indicabit. Ce- terum iudicibus gratum erit, si poëtae in transcribendo portabile prelum britannicum (type-writer) adhibuerint, ac si, quemadmodum in editionibus poëtarum fieri solet, sextum quemque versum numero insigni- verint.

Praemium victoris erit nummus aureus quadringentorum florenorum. Carmen pree- mio ornatum sumptibus ex Legato faciendis typis describetur eique subiungetur alte- rum laude ornatum, si scidulae aperiendae

² Lib. XLVII.

venia dabatur. Id autem ante Kal. Iul. proximas fieri debet.

Exitus certaminis postremum in conventu Ordinis mense Aprili MCMXLIII pronuntiabitur, quo facto scidulae carminibus non in volumen receptis additae Vulcano tradentur.

Amstelodami, die 10 m. Maii a. MCMXLII.

C. W. VOLGRAFF
Ord. lit. acad. Nederl. ab actis vicarius».

His diebus exitus quoque publici iuris factus est certaminis poëtici Ruspantini apud Studium Urbis d. xxx mens. Decembr. MCMXL indicti. Carmina triginta quinque iudicio subiecta fuerant, unanimique sententia praemio dignum habitum est carmen, cui titulus: *Sirpus chartarius*, cuiusque auctor inventus est VICTORIUS GENOVESI S. I. Proxime accessit Iosephus Morabito carmine *Quinquennius*, laudataque praeterea fuere carmina *In tenui labor Tullii Tortoli, Nihil patrio solo mihi carius Dominici Migliazza, Pro patria labor Dorae Pesa, Et mare carmen habet Vincentii Polidori.*

ALMA ROMA clarissimis sociis suis Iosepho Morabito et Vincentio Polidori ex animo gratulatur; ac maxime r. p. Victorio Genovesi, qui iterum certaminis palam tulit, recensque insigni alio, et hoc perpetuo, honore iure meritoque ornatus est: Summus enim Pontifex Pius XII eum hymnographum Sacrorum Rituum Congregationis elegit. Euge!

De nimio accurato vestium et faciei comaeque ornamento quarundam mulierum nostrae aetatis

Mulieres, et praesertim puellas aevi nostri, tot de causis merito celebris, nimium concinnatas esse et fucatas nemo est qui non videat: et haud raro Supremus Ecclesiae Moderator, nec non Antistites, asper-

rimis verbis, in tantum dedecus invexerunt.

Si sacrum illud volumen in quo verbum Dei traditum est, quodque Biblia nuncupatur, paulisper perspiciamus, duo memoria foeminarum specimina nobis sese praefuerunt.

Silentio, enim, praetereundum non est elogium quo Salomon, cunctorum mortaliū sapientissimus, ornat mulierem formē, pudicam, frugi, castam, quae rem familiarem scite administrat, quaeque noctu quoque, surgit ut cibum det domesticis et ancillis suis (*Prov.*, 31, 6); at contra, quam dispar imago illius mulierculae, quae, impatiens domi consistere ad quietum lanae acusque laborem, prosilit in viam ut verbis mellifluis, tumens luxuria, castos adolescentulos allicit ad sordida cupidinis oblectamenta.

Huic mulierculae comparandae, mea quidem sententia, illae foeminae, quarum numerus, proh dolor, augescit in diem, quae erecta cervice, erecto pectore, partim nudo, partim amictu luxurians, erectis poplitibus et cruribus, sericis ac subtilibus tibialibus ita opertis, ut persaepe carnis color perspiciatur, per vias et plateas urbis incedunt, alta voce clamantes, atque lumina huc illuc procaciter vagantes. In illis videres caesariem nimia cura, nimia molitie demulsam; in illis genas et labellos rubrica delibutos, in illis ungulas rubro colore illinitas; in illis oculos qui, ut grandiores et venustiores apparent, lapillo nigro tinguntur.

Ad maius autem sententiae meae firmamentum hic adiungo, tristissimum et valde abominandum esse aliquot istarum eo impudentiae devenisse, ut, posthabitum, ne dicam profligatis religionis sensibus, aedes quoque sacras haud vereantur ingredi; quin etiam ad sacram Synaxim, absque capitum velamine accedere, a qua Sacerdotes, confidentes Sacrificium, aliquando eas demovere conentur.

Quid autem dicendum de illis foeminiis quae, ingravescens aetatis penitus oblitae, simul ac albicanem comam cernunt, beneficis medicamentis, prope apothecarios magno sumptu coemptis, in eo sunt totae, ut crines modo nigrescentes velut corvi alas, modo flavescentes ut maturas aristas efficiant?

Sunt, aedopol, istae, ni opinio me fallit, tanta dementia captae, ut victae catenis, in fatuorum hospitium, per totam vitam essent obserandas...

Orandum igitur, enixe, ut errantium mentes resipiscant: atque priscarum sanctarum foeminarum exemplo edoctae italicae mulieres, quibus, ut Leopardianis verbis utar, fortitudo et robur Patriae innititur, sibi persuadeant veram genuinamque formam et pulchritudinem haud in fucu vel in habitu lascivienti esse repostam; at potius in ea virtute ac modestia, quibus primi aevi christiana mulieres, ut Agnes, Agatha, Melania, Paula, inclarerunt; ob quas virtutes, ab omnibus cordatis viris, nostro quoque tempore, eximiis laudum praedicationibus, dignae esse videntur.

Florentiae.

EUGENIUS CAPPELLI.

COMMUNIAE VITAE

DE PRIVATIS LUDIS ANTIQUIS ET RECENTIORIBUS

Ludi, ut inter omnes constat, alii fuere publici, qui in publico ederentur; alii privati, quibus domi luderetur. Ludi publici in Graecia Olympici, Pythii, Nemaei, Isthmici; Romae scenici, gladiatori, circenses, venationes. Nos hic de privatis agemus, maximeque de iis, qui Romae in usu fuere et vulgo adhuc exstant. Atque primum de ludo *trochi* ac *turbinis*.

« Trochum » plures eumdem esse putarunt quam « turbinem », quem pueri fla-

gello in porticibus agitabant, dicebantque: « Agito turbinem, qui tuis viribus resonat ». Tibullus (lib. V, egl. 5):

Namque agor, ut per plana citus sola verbere [turbo,
Quem celer assueta versat ab arce puer.

Persius:

Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Alius tamen a turbine trochus fuit. Erat enim trochus circulus aeneus magnus, cui annuli multi inserti erant, ut strepitu obvii trocho cederent de via. Ansa apprehensus in longum mittebatur, volutabaturque cum strepientibus annulis.

Vetus Glossa: « Trochus rotæ genus ad ludum — Trochus ludentum rota ».

Martialis (lib. II):

Tam laxus, quam celer, arguto qui sonat aere [trochus.
Inducenda rota est; das nobis utile munus,
Iste trochus pueris, at mihi canthus erit.¹

Idem (lib. XIV, ep. 154):

Garrulus in laxe cur annulus orbe vagatur?
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

Ovidius (lib. III A. A.):

Sunt illis celeresque pilae, iaculumque, trochi-
que.

Horatius (*De arte poëtica*):

Indoctusque pilae, discive, trochie quiescit.

Idem (lib. III, carm. 14) ludum Graecum vocat:

Venarique timet ludere doctior,
Seu Graeco iubeas trocho,
Seu malis vetita legibus alea.

Propertius (lib. III, eleg. 14) ansam, qua trochus apprehendebatur, « clavem aduncam » vocat:

Quum pila veloces fallit per brachia iactus,
Increpat et versi clavis adunca trochi.

¹ Proprie « canthus » est ferrum ambiens curvaturam rotæ

S. Basilus (Homil. V in Exaëmer.): Trochi — inquit — accepto primo ictu, circumaguntur, cum defixa cuspide in seipsis circumaguntur. Vincit is, cuius trochus ictus diutius volvitur.

Diximus alios fuisse turbines, quorum inferior cuspis in eodem loco non circumageretur, sed scutica agitati vagarentur. Vergilius (*Aeneid.*, VII):

Ceu quondam torto volitans sub vespere turbo
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent; ille actus habena
Curvatis fertur spatiis. Vocat volubile buxum.

Trochus permanet adhuc, quamvis vulgo sine parvulis annulis qui, dum iaceretur, tinnitum et sonum reddebat: rota est scilicet, quam currendo pueri virga regunt. Turbo etiamnunc in antiquo genere perstat: lignum nempe forma metae inversae, ima sui parte in acutum desinens, in summo latius, quod a pueris scutica vel subtili funiculo, prius circa instrumentum involuto ac deinde ingeniosa avulsione retracto, circumagit.

Trochum Itali *cerchio*, turbinem *trottola* appellamus.

Ludus materum, seu *lapillorum*. — Hodie pueri apud nos ludum quoque maternum usurpant, in quo quatuor lineae quadratae foris, quatuor alias lineas includunt, quae media linea quasi diametro secantur, et tres unus ex collusoribus bacilos, vel lapillos, totidem aliis variis locis collocant, et id studiose agunt, ut tres bacilos vel lapillos suos eadem linea continuent. Meminit ludi huius Ovidius (*Trist.*, eleg. 2):

Parva sedet ternis instructa tabella lapillis,
In qua viciisse est continuasse suos.

Et in lib. III *Metam.*:

Parva tabella capit ternos utrinque lapillos.
In qua viciisse est continuasse suos.

« *Materes* » vocabantur baculi, auctore Nonio; « *materis* » vel « *mataris* » vel

« *matara* » proprie Celticum lanceae genus appellatum est, quod a Gallis deinde sua lingua *matras* vocatum, Italicae *picca*, *bolzone* respondere videtur.

Huiusmodi ludi genus pueri nostri *fili*, *filetto* nuncupant.

Ludus Capitis aut Naviae. — Vulgaris et hodie lusus est a Romanis et Graecis arcessitus; appellatus ita est, quia olim in nummis ratitis caput erat Iani ex uno latere, ex altero navis. Macrobius (*Saturn.*, I, cap. 7): « In aleae lusu quem pueri danarios in sublime iactantes capita aut naviam exclamant ».

Eius ludi meminit quoque S. Augustinus. Italici pueri ludum vulgo dicunt *testa o arme, palla o santo, santo o cappelletto* iuxta nummorum imagines.

Ludus paris aut imparis, seu *Artiasmus*. — Hodie et hic ludus apud pueros frequens est (vulgo in Italia: *pari e dispari*); de quo Horatius (*Sat.*, lib. II, 3):

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Et Ovidius:

Est etiam par sit numerus qui dicat, an impar
Ut divinatas auferat augur opes.

Svetonius (in Aug., cap. 70): « Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quot singulis convivis dederam, si vellent inter se post coenam vel talis, vel par impar ludere ».

Plato ipse in *Lyside* ludum hunc memorat nomine *ἀρτιασμόν* dicitque fieri aut nummis, aut nucibus, aut fabis. Meminitque etiam Aristoteles (lib. III, *Rhetor.*): « Vox artiazein in talis pluribus manu comprehensis divinationem habuit parium et imparium »; idipsum factitatum in fabis, nucibus, amygdalis, et argento: « Servi stateribus manu inclusis par impar ludimus ».

Aristophanes (*ad Plut.*) haec, quae latine ferimus: « Quum aliquis pugno incluserit nuces, extenta manu dicit, quot latent nuces hic. Si quis rogatus est numerum divinavit, lucratur id quod erat in manu, si aberraverit, tantundem de suo exsolvit.

Chrysostomus (*De consultando*): « Qui par impar ludunt sciunt eos a quibus provocantur manu rem continere, numerum nesciunt, interdum divinant et vincunt.²

De oscillatione. — Vergilius:

Oscilla ex alta suspendunt mollia queru.

Graeci *αιώπας* oscillationes has appellabant; nos *altalena*; quum scilicet suspenso fune ex arbore homines se iactarent.

Sed est et aliud oscillationis genus: quis enim non vedit pueros, qui trabes longiores in utroque extremo duobus pedibus instructas transversas in crucis formam collocaint, ita ut altera alteri imponeretur, ac duo in extrema trabe se attollerent et demitterent?

(*Ad proximum numerum*).

I. M. F.

COLLOQUIA LATINA

Herilia¹

CLETUS, SYRUS servus

CLETUS - Heus, heus! Iamdudum raucesco clamore, nec tu tamen expurgisceris? Videre mihi vel cum gliribus certare posse. Non te pudet somnium hominis in multam lucem stertere? Qui frugi sunt famuli solent exortum solis anteverttere, curareque

² Erat alter *Chalcismus*, quum rectum rimum digito inpositum circumgentes mox excutiebant, et prinsquam humi caderet recto digito rursus excipiebant. Qui ita excepserat vicebat. Ita Eustathius.

¹ Ex ERASMO recognovit, depropnsit hodiernaeque viuae libere aptavit. I. F.

ut herus surgens reperiat omnia parata. Ut aegre divellitur a nido tepefacto cuculus! Dum scalpit caput, dum distendit nervos, dum oscitat, tota abit hora.

SYRUS - Vixdum diluxit.

CLETUS - Credo; tibi. Nam tuis oculis adhuc multa nox est. (Tibi nox adhuc est concubia).

SYRUS - Quid me iubes facere?

CLETUS - Fac ut luceat foculus, verre pileum ac pallium, exterge calceos, bracas ac tunicam inversa, primum intus purga scopis, mox foris. Muta mihi lineum indusium.

SYRUS - Fiet.

CLETUS - Atqui move te ocyus. Iam haec fecisse oportuit.

SYRUS - Moveo.

CLETUS - Video, sed nihil promoves. Ut incedit testudo.

SYRUS - Non possum simul sorbere et stare.

CLETUS - Etiam sententias loqueris, impudens? Tolle matulam, compone lecti strigulas, dolato pavimentum (poli solum cubiculi), adfer aquam lavandis manibus. Quid cessas?

SYRUS (*murmurans*) - Quam imperiosum habeo dominum! Vix huius iussis decem expediti famuli fecerint satis.

CLETUS - Quid ais, cessator?

SYRUS - Nihil; omnia recte.

CLETUS - Non ego te audio murmurarem?

SYRUS - Evidem precor.

CLETUS - Credo, *Pater noster* inversum. (Precationem, opinor, Dominicam praeposterere). Et quid gannis de imperio?

SYRUS - Precor tibi ut fias Imperator.

CLETUS - Et ego tibi, ut fias homo ex caudice. Sequere me ad forum usque; mox domum recurrito, lucubratorios lectos concinnato; haec confusa suo quaeque loco digerito; sordida omnia submoveto ab oculis... Ne quid sit praetermissum ut niteat tota domus.

SYRUS - At interim de prandio nulla mentio.

CLETUS - Vah, quo mentem habes! Non prandeo domi.

SYRUS - Tibi quidem prospectum, sed hic interim nihil est quod edam ego.

CLETUS - Si non est quod edas, est quod esurias.

SYRUS - Nemo fit esuriendo satur.

CLETUS - Est panis.

SYRUS - Est, sed ater et furfuraceus.

CLETUS - Delicias hominist! Tibi quidem foenum esse oporteat, si pabulum detur te dignum. An postulas ut te placentis saginem? Si fastidis panem citra obsonium, adde porrum, aut, si mavis, cepe, lactucas, aliave quae in horto sunt.

SYRUS (secum loquens) - Profecto non homo, sed cicur, infelix ego, sum huic domino!

HORAE SUBSECIVAE

NUX

Nux frutex humilis fuit, suasque
Vel carpi a pueris nuces dolebat.
Arbor ut fieret, Iovem rogavit.
Crevit iuncta viae statim, statimque
Saxis a pueris fuit petita.
Voti poenituit suique frustra:
Dum ludunt pueri, nucesque poscunt,
Saxis perpetuis nucem flagellant.
Suo ex ordine qui recedit ultro,
Occurrat quibus haud putat ruinis.

ASINUS ET FLORES

Cum viles asinus voraret herbas,
In his qui duo flosculi latebant,
Florum deliciae, simul comedit;
At statim velut expuit venenum,
Et premit pede ter quater protervo.
Sic placent asinis venustiora!

FORMICA ET CICADA

Aestas dum calet, igneisque torret,
Flamas qui iacit, aërem favillis,
Dum Formica sibi parat, quod anni

Ignavissima pars solet negare,
Illam despiciens iners Cicada
Fritinnit strepitu invenustiore,
Statim saevit hyems, famesque torquet
Ausam spernere providos labores.
Piget consilii, pigetque sero.
Quod sprevit, petit invenitque nusquam;
Sensim deficit, interitque tandem:
Fatum desidis admonet Cicadae
Sibi, dum licet, esse providendum.

LEO ET CULEX

Culex nil timidus videt Leonem;
Sentit rex ferus, et si, ait, deceret,
Irasci tibi, disceres timere.
Ridet intrepidus Culex, minisque,
Me cum noveris, abstinebis, inquit.
Pugnatur: Leo dentibus, iubaque,
Et cauda, et pedibus ferire certat.
Culex dum tenui rotat volatu,
Omnis praecavet impetus, suosque
Insultat stimulo molestiore
Hostis luminibusque, naribusque.
Sic mordet, fugit, involat, remordet,
Ut plus, quam stimulis, pudore victus
In caecas Leo fugerit latebras.
Fortis spernere neminem memento:
Hoste sub minimo potes iacere.

EQUUS ET BOS

Nullis artibus obtinet magister,
Fraeno ut pareat igneus, nimisque
Libertatis amans equus protervae.
Effraenum dominus iubet vagari
Laeta per sata liberum maritum.
Exemplo monitus periculosu
Bos iugi patiens iugum recusat
Detrectans pedibusque, cornibusque.
Pinguecat sinit aridus bubulcus,
Ut sit victima pinguior macelli.
Sors pari sceleri paratur impar:
Huic regnum, laqueus paratur illi.

APES, PICA ET CICADA

Apem Pica monet, monet Cicada
Sua ut munera gratiora praestet.
Mel magis solidum sit, illa dicit,
Haec ceram solidam minus probarem.
Apes vocibus utriusque spretis
Opus, qua solet, elaborat arte.

Qui carpunt opera acrion virorum,
Pica ut stridula, vel Cicada vellet
Mel magis solidum, minusque ceram.

GALLUS ET UNIO

Dum Gallus pede pulverem revolvit,
Late quae nitet, edit unionem.
Spernit esuriens, atque tristis:
Granum plus mihi milii placet.
Necessaria prima sunt habenda:
Si desint, quoque pulchriora sordent.

CONCILIUM MURIUM

Sclestissima felium Sagitta
Mures fulminis instar opprimebat.
Lassa olim necis exiit per agros
Ad caeli, puto, purioris haustum.
Coetum Mus monitus vocat frequentem,
Hostem quo caveant periculosum.
A collo nola pendeat Sagittae —
Inquit Mus gravior: — sonus monebit
Ostendetque dolos. — Secentur unguis
Ac dentes — ait acrior —: sclestam
Inermem simul opprimemus omnes. —
Hic manus operi quis admoveret
Mus rogat senior, rogatque frustra:
Quisque difficiles recusat ausus.
Est in re facile ardua monere,
Niti, ac perficere est opus, laborque.

ANUS ET MORS

Anus perpetuo labore fracta
Impar fert humeris onus, caditque.
— O mors denique, mors amica, — dixit —
Vitae stamina rumpe tam molestae;
Hoc est, quod manet, unicum levamen. —
Mors vocata venit, rotatque falcem.
Anus territa: — Falce quid minaris?
Non est nunc mihi commodum perire:
Te, adiuves grave pondus hoc, rogaui.
Absentem facile est vocare mortem;
Praesens abstineat, rogamus omnes.

CORVUS ET VULPES

Ramo Corvulus insidebat alto,
Ore lactea forma prominebat.
Hac fraude abripuit dolosa Vulpes.
— Corve, scitulus es venustulusque:
Est oris tibi pulchrior figura.
Te magni faciunt aves, coluntque:

Auget tam nigra penna dignitatem.
Si voce, ut reliquis, praeis, volucrum

Solus imperium potes tenere. —
Sic Vulpes cata; Corvulo probante
Vocem, decidit ore, quam voravit
Praedam subdola sic locuta tandem:
— Placet vox tua, ceterisque digna est;
At me formula decidens beavit.
Qui blandas amat, excipiique voces,
Damno non sine luditur, maloque.

SIMIA, ASINUS ET TALPA

Naturam sibi non dedisse caudam
Tristis simia forte dum dolebat,
Sibi cornua tristior negasse
Questus est Asinus. — Videtis, — inquit —
Talpa, nec satis est? Carere luce
Esse re scio maximum malorum.
Si magis miseros miser videbis,
Erit quod misera fruare sorte.

A. CIAMPI.

PAROAEMIAE SIVE ADAGIA

PISTILLO RETUSIUS

Proverbialis est hyperbole, quam in epistles usurpavit S. Hieronymus: Pistillo retusius, pro eo quod est minime acutum. Timon Cleanthem ob ingenii tarditatem appellat pistillum, sive mortarium ignavum. Et Chrysippeum acumen apud eundem per ironiam usurpatum in stupidum.

OBTRUDERE PALPUM

Apud Plautum est pro arte fucoque decipere: «Ego — inquit — istuc aliis dare condidici, mihi obtrudere non potes palpum». Unde «palpari» pro adulari, et «palpones» adulatores vocamus a simili metaphora, quae tracta est ab equisonibus, qui ferocientibus equis plausu manus ad blandiuntur.

NEBULAS DIVERBERARE

Nebulas diverberare dicitur qui vel in re stulta, vel quae fieri non queat, frustra sumit operam. Meminit Diogenianus. Suidas